

ПОТЕНЦІАЛ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто економічні аспекти малого підприємництва Чернівецької області у післякризовий період. Досліджуються основні тенденції змін параметрів розвитку суб'єктів малого підприємництва, причини цих змін та можливі тенденції у перспективі.

В статье рассмотрены экономические аспекты малого предпринимательства Черновицкой области в послекризисный период. Исследуются основные тенденции изменений параметров развития субъектов малого предпринимательства, причины этих изменений и возможные тенденции в перспективе.

This article analyses the economic aspects of small business Chernivtsi region in the post-crisis period. It's examines the main trends of development in the small business. It's determines the reasons for changes and possible trends in the future.

Ключові слова: регіон, мале підприємництво, економічний розвиток регіону.

Незаперечним є факт, що малі підприємства України чи не найважче переживають наслідки світової економічної кризи, оскільки априорі є найбільш уразливими одиницями бізнесу в силу своїх малих розмірів та низького запасу фінансової, ресурсної, кадрової міцності тощо. Це створює передумови для перебудови малих бізнесових структур через механізми банкрутства, злиття, об'єднання, започаткування нових підприємств і багатьма іншими шляхами. При цьому часто новостворені малі підприємства у своїй діяльності переходять на більш сучасні гнучкі й адаптивні механізми господарювання, що відповідають вимогам часу та ринку.

Особливо актуальними є дані питання для прикордонних регіонів як своєрідних інтеграційних буферних зон із сусідніми країнами, які певною мірою швидше відновлюють свій економічний потенціал після кризи.

Тому напрямком даного дослідження стала оцінка потенціалу малих підприємств Чернівецької області як прикордонного регіону із країнами Євросоюзу.

Проблематикою дослідження економічних криз свого часу займалися та займаються відомі світові та вітчизняні вчені, серед яких Г.Томпсон, М.Фрідмен, П.Герст, М.Алле, О.Барановський, В.Геєць, С.Мочерний, Ю.Василенко, В.Попов, І.В. Хаджинов, І.М.Школа та ін. У роботах цих авторів розкрито суть, фактори, різноманіття криз, їх цикли та особливості, наслідки для економіки регіонів та країн, а також світової економіки в цілому, проаналізовано причини криз, запропоновано моделі їх прогнозування тощо.

Дослідженню особливостей розвитку підприємництва в умовах кризової економіки України присвячені наукові праці О.Амоші, О.Барановського, Л.Безчасного, П.Беленького, О.Білоруса, Є.Бойка, З.Варналія, С.Вовканича, В.Геєця, М.Козоріз, Є.Крикавського, О.Кузьміна, І.Лукінова, В.Мікловди, М.Пітюлича, С.Реверчука, А.Чумаченка, А.Чухна та інших.

Водночас слід відзначити недостатність теоретичних напрацювань щодо розкриття суті та особливостей розвитку підприємництва в післякризових умовах, послаблення негативного впливу кризи на рівні окремих регіонів,

підприємств малого бізнесу. Зокрема, подальших досліджень потребують питання урахування впливу на економічний розвиток малих підприємств за умов післякризового періоду.

Метою дослідження є визначення потенціалу малих підприємств Чернівецької області у післякризовому періоді.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати економічний потенціал малого підприємництва Чернівецької області, на основі даних аналізу визначити потенціал малого підприємництва та напрямки його посилення.

Наслідки економічної кризи, що почалася у 2008 році, й досі суттєво визначають економічне середовище вітчизняного підприємництва, зокрема й малого. Науковці і практики стверджують про затухання кризи, але не про її припинення. Остаточне оздоровлення світової економіки вже мало хто береться прогнозувати [1].

Як відомо, мале підприємництво як форма економічної діяльності позитивно впливає на розвиток національної економіки, забезпечуючи зайнятість і добробут значної частини населення. Чутливість підприємницьких структур до змін в ринковій економіці та здатність швидкого пристосування їх до нової ситуації та вимог споживачів дають можливість створити в країні стабільну макроекономічну ситуацію.

Тому важливою ознакою інституційних змін в економіці регіонів внаслідок дії кризових факторів є розвиток малого і середнього підприємництва. На жаль, сьогодні цей сектор економіки ще не виконує повною мірою притаманних йому функцій у розвитку регіонів.

Навіть у докризовий період параметри розвитку малого підприємництва були малооптимістичними. Зокрема, частка малих підприємств у загальних обсягах виробленої продукції становить від 15-21% у Чернівецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській областях та м. Севастополь до менш ніж 5% в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській областях. Близько 55% загальної кількості малих підприємств (офіційна статистика в регіональному розрізі існує лише щодо малих підприємств) зосереджено лише в 7 регіонах: м. Києві, Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Одеській областях та Автономній Республіці Крим. На малих підприємствах цих регіонів працює більша частка працівників усіх малих підприємств України. За кількістю малих підприємств на 10 000 осіб населення показник вище середнього по Україні мають лише м. Київ, Миколаївська, Львівська, Харківська області та Автономна Республіка Крим. Найнижчі значення даного показника зафіксовано в Тернопільській області, а різниця між максимальним і мінімальним показниками становить 4,7 разу. Диференційованою по регіонах є також динаміка малих підприємств. Найбільш динамічним є процес створення малих підприємств у Вінницькій, Чернігівській, Київській, Запорізькій, Волинській, Дніпропетровській, Одеській областях та м. Київ. Водночас у Кіровоградській та Закарпатській областях спостерігається їх найнижчий приріст [2, с.13].

Чи змінилася ситуація сьогодні? Чи покращилося середовище функціонування малих підприємств і які тенденції формування потенціалу малих підприємств Чернівецької області?

Малий та середній бізнес становить більше 90% із загальної кількості суб'єктів господарювання, які працюють в економіці Чернівецької області. Однак надходження до бюджетів від малого та середнього бізнесу становлять не більше 25% від загальних надходжень, а продукція, вироблена такими суб'єктами господарювання, становить приблизно 30% від загальної кількості по області [3].

Це свідчить про те, що підприємства малого бізнесу не використовують свої можливості та ресурси повною мірою. У сучасних умовах мале підприємництво – найбільш незахищений сектор економіки, адже державна підтримка малого бізнесу є мінімальною, зокрема, погіршує ситуацію новий податковий кодекс, який нещодавно прийнятий в нашій країні, але вже потребує суттєвого коригування. Тобто, можна зробити висновок, що мале підприємництво знаходиться на недостатньому рівні свого розвитку, не розвиває власний потенціал та повністю використовує наявні можливості.

Оскільки потенціал малих підприємств залишається нереалізованим, існують серйозні економічні й адміністративні бар'єри для виходу нових підприємств на ринок і розвитку їх діяльності. Саме тому щораз більша кількість малих підприємств змушені перебувати "в тіні", що є гострою проблемою для Чернівецької області. Крім того, таке становище сприяє розвитку корупції, найбільш масовою жертвою якої на місцевому рівні є представник малого бізнесу.

Негативно впливає на розвиток малого підприємництва відсутність істотних переваг у кредитно-фінансовій системі, адже, на відміну від великих підприємств, малі не мають значних власних коштів для фінансування своєї діяльності щодо її оновлення, розширення, запровадження інновацій, що загалом б дозволило суттєво наростити потенціал малого підприємництва.

Отже, вони потребують фінансів. За умов відсутності державної фінансової підтримки представники малого підприємництва змушені звертатися до банківських установ. Але, з одного боку, банки не хочуть кредитувати мале підприємництво через те, що великий відсоток підприємств банкрутує і не може повертати взяті кошти, а з іншого – суб'єкти малого бізнесу банківські кредити використовують обмежено через великі процентні ставки. Такий стан сприяє гальмуванню розвитку малого підприємництва в цілому. Отже, для потенційного розвитку малого бізнесу виникає необхідність створення спеціалізованої фінансово-кредитної установи, основною діяльністю якої буде фінансування суб'єктів малого підприємництва.

Все це зумовлює необхідність створення та удосконалення законів, норм, регіональних програм ефективного розвитку малого підприємництва.

Підтримка малого підприємництва в Чернівецькій області здійснюється відповідно до заходів обласної, районних та міських програм розвитку малого підприємництва на 2011-2012 роки, затверджених рішеннями відповідних рад,

виконання яких за 2011 рік є вже неповним і демонструє цю негативну тенденцію і за підсумками 2012 року [4].

Однією з важливих складових нарощування потенціалу малого підприємництва є підвищення ефективності дій органів виконавчої влади та заходів регіональних програм підтримки малого підприємництва стосовно розв'язання проблем безробіття через залучення до підприємницької діяльності широких верств населення. Успішним компонентом підготовки незайнятого населення регіону до занять підприємництвом є організація навчання основам бізнесу, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації. Деякі кроки у даному напрямку систематично реалізуються чиновниками Чернівецької області: проводяться різноманітні семінари, тренінги тощо для безробітних осіб [4].

Варто зазначити, що з метою підтримки малого бізнесу суб'єкти малого підприємництва регіону, згідно з чинним законодавством, залучаються до участі у регіональних та державних замовленнях.

У такий спосіб місцеві органи влади намагаються сприяти розвиткові малого бізнесу, адже його представники матимуть змогу отримати більше доходів, а, відповідно, зможуть довше утримуватись на конкурентному ринку поряд з суб'єктами середнього і великого бізнесу та наростити власний потенціал. Все це сприятиме стабільному й позитивному розвиткові малого підприємництва у нашому регіоні.

Головним інструментом державного регулювання потенціалу малого підприємництва залишається державна програма підтримки малого бізнесу Чернівецької області, яка складається кожні два роки. Поточно діє Регіональна програма розвитку малого підприємництва у Чернівецькій області на 2011-2012 роки, головними завданнями якої визначено:

- забезпечення дотримання законодавства в області вимог Законів України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності", "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності", "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців";
- аналіз потенціалу малого підприємництва області, перспектив та напрямів його розвитку;
- податкове стимулювання розвитку підприємницької діяльності;
- забезпечення фінансово-кредитної підтримки розвитку малого підприємництва органами місцевої влади;
- створення сприятливих умов для суб'єктів малого бізнесу на ринку кредитних ресурсів;
- активізація інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва;
- вдосконалення форм та механізмів виробничої кооперації між великими та малими підприємствами;
- розвиток експортного потенціалу малого підприємництва;
- зниження рівня безробіття в області;
- поширення в регіоні позитивного досвіду розвитку малого підприємництва [3].

ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО

Виходячи із даних зазначеного документа, можна з упевненістю сказати, що офіційно потенціал малого підприємництва в Чернівецькій області досить потужний. Адже очікується, що за час реалізації програми кількість діючих малих підприємств області збільшиться, у порівнянні з їх кількістю на початок 2011 року, на 5,5% і становитиме 5150 одиниць.

Заслужує на увагу зростання таких параметрів потенціалу, як:

- чисельність зайнятих у малому підприємстві, в тому числі за рахунок збільшення кількості підприємців-фізичних осіб;
- надання освітніх послуг з організації власної справи;
- організація спеціальних бізнес-проектів;
- збільшення державних замовлень серед малих підприємств;
- зростання податкових надходжень у бюджеті від розвитку малого підприємництва.

Загалом параметри, які кількісно характеризують потенціал малого підприємництва Чернівецької області, наведені у табл. 1.

Місцеві органи влади декларують ріст потенціалу малого підприємництва в результаті реалізації даної програми, однак аналіз її виконання за 2011 рік свідчить про зворотний процес – зменшення потенціалу. Адже кількість малих підприємств скоротилася як у загальній цифрі, так і у розрахунку на 10 тисяч населення, також скоротилися кількість зайнятих у малому підприємстві і податкові надходження у бюджет від малого підприємництва тощо [4].

Таким чином, доводиться стверджувати, що протягом останніх років потенціал малого підприємництва Чернівецької області є нестабільним з тенденцією до скорочення.

Причинами цього є, на наш погляд, такі:

- 1) вплив наслідків світової економічної кризи, які малий бізнес відчуває до цих пір: скорочення реальних доходів населення, а отже і платоспроможного попиту;
- 2) малоефективне державне регулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні;
- 3) скорочення ресурсної складової потенціалу малого підприємництва: дорогі кредити, відсутність прямого державного фінансування, "кадровий голод" (часто якість семінарів і тренінгів для безробітних залишає бажати кращого за неофіційними відгуками самих безробітних).

Таблиця 1

Основні характеристики потенціалу малого підприємництва Чернівецької області у рамках Регіональної програми підтримки малого підприємництва на 2011-2012 роки

№ з/п	Назва показника	Одиниця виміру	Вихідні дані на початок дії програми	Очікувані результати		
				2011 рік	2012 рік	Всього за період дії або до кінця дії Програми
І. Показники продукту програми						
1	Кількість діючих малих підприємств	одиниць	4881	5060	5150	10210
2	Кількість малих на 10 тис. чоловік населення	одиниць	54	56	57	57
3	Чисельність працюючих на малих підприємствах	осіб	27700	27710	27720	27720
4	Кількість підприємців-фізичних осіб	одиниць	66800	66810	66820	66820

ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО

5	Кількість підприємств, що отримують виплату одноразової допомоги по безробіттю для започаткування підприємницької діяльності	осіб	120	150	160	310
6	Кількість безробітних, які візьмуть участь у проведенні семінарів з основ організації підприємницької діяльності, в т.ч. у сільській місцевості	осіб	8500	8510	8520	17030
7.	Кількість об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва	одиниць	125	127	127	127
8.	Підтримка в рамках програми бізнес-проектів суб'єктів малого підприємництва	одиниць/ тис.грн.	6/ 216	9/ 250	10/ 300	19/ 550
II. Показники ефективності програми						
1	Збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва	одиниць	251	179	90	269
2.	Розміщення державних замовлень серед суб'єктів підприємницької діяльності, кількість/обсяги	одиниць/ тис.грн.	675/ 280000	680/ 281000	690/ 282000	1370/ 563000
III. Показники якості програми						
1.	Збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів від суб'єктів малого підприємництва	тис.грн.	5000	1600	1500	3100
2.	Збільшення питомої ваги надходжень від СМП до всіх рівнів бюджетів	%	22,2	22,3	22,4	22,4

Виходом із такої ситуації ми бачимо кроки, спрямовані передусім на стабілізацію потенціалу малого підприємництва:

- вдосконалення нормативно-правового поля у частині змін у місцевому законодавстві, спрямованих на покращення зовнішнього середовища для розвитку підприємництва і зменшення адміністративних бар'єрів;

- сприяння забезпеченню потреб підприємництва розвинутою ефективною інфраструктурою (підвищення якості консалтингових послуг, створення мережі лізингових центрів; розвиток і підтримка малих недержавних місцевих інвестиційних компаній та фондів; взаємоузгодження діяльності суб'єктів системи інформаційного, консультаційного забезпечення регіонального підприємництва через створення єдиних ділових центрів у всіх районних центрах та "точках росту" підприємництва в області);

- активна взаємодія і партнерство з підприємницькою громадськістю, об'єднаннями підприємців, врахування їх пропозицій та ініціатив, делегування їм низки функцій, що знаходяться у відомстві місцевих органів влади (створення бізнес-асоціації громадських об'єднань підприємців Чернівецької області, підтримка самоорганізації підприємців; формування сприятливої суспільної думки про регіональне підприємництво; організація співпраці з іншими регіональними об'єднаннями громадян, об'єднаннями інших регіонів, всеукраїнськими об'єднаннями тощо).

Ми бачимо основними напрямками фокусування зусиль для розв'язання зазначених проблем у заходах впливу на малі підприємства реального сектору економіки та стимулювання попиту. Відповідно до цих заходів маємо на увазі підтримку тих сфер, галузей, які орієнтовані на внутрішній попит і забезпечують внутрішню зайнятість.

І хоча більшість зазначених заходів і кроків неодноразово озвучувалося і місцевою владою, і на загальнодержавному рівні, однак часто це залишається деклараціями, а реальна реалізація відкладається не через економічні причини, а через вплив окремих лобістських інтересів. Тому і вихід з такої ситуації знаходиться переважно у площині політичної волі.

У результаті дослідження потенціалу розвитку малого підприємництва в Чернівецькій області нами проаналізовано сучасний стан малого підприємництва, визначено його потенціал і напрямки посилення у Чернівецькій області.

Не можна забувати, що саме малий бізнес є тією рушійною силою в розвитку економіки, тією складовою економічного потенціалу регіону, яка не просто створює додаткові робочі місця, але й забезпечує стимулювання розвитку великих підприємств, покращення їхньої продукції, а також підвищує конкурентоспроможність регіону загалом.

Отже, сьогодні з впевненістю можна говорити про те, що потенціал малого підприємництва Чернівецького області є значним, хоча й нестабільним. Однак він упевнено заявляє про себе, зайнявши істотну нішу в економіці регіону. Для нарощування потенціалу є всі умови: багаті природні ресурси, приватний фінансовий капітал, промисловий потенціал, здатні до перекваліфікації та з бажанням працювати кадри. А конструктивне партнерство влади з підприємцями, підтримка малого бізнесу, соціальна відповідальність – це важливі чинники подальшого розвитку як потенціалу, так і власне малого підприємництва в Чернівецькій області.

Список використаних джерел:

1. Мировой финансово-экономический кризис // Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Мировой_финансово-экономический_кризис;
2. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети. Аналітична доповідь. За ред. З.Варналія. – К., 2005. – 62 с.;
3. Обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2011 році [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.oblstat.cv.ukrtel.net>;
4. Інформація про хід виконання Регіональної програми розвитку малого підприємництва у Чернівецькій області на 2011-2012 роки за 2011 рік [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://oblrada.cv.ua/documents/23894/ris%2010_6_63.rar.